

İslâm Tarihi ve Medeniyeti

4

ENDÜLÜS

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Siyer Yayınları: 105

Siyer: 76

Eser Adı

İSLAM TARİHİ VE MEDENİYETİ -IV- Endülüs

Proje Yürütücüsü Ve Genel Editörü

Prof. Dr. Mehmet Şeker

Proje Yürütücüsü Yardımcıları

Prof. Dr. Adnan Demircan

Prof. R. Rıza Savaş

Doç. Dr. Tahsin Koçyiğit

Cilt Editörleri

Prof. Dr. Mehmet Özdemir

Yazarlar

Prof. Dr. Birsal Küçüksipahioğlu, Prof. Dr. İsmail Hakkı Atçeken,
Prof. Dr. Lütfü Şeyban, Prof. Dr. Mehmet Faruk Toprak,
Prof. Dr. Mehmet Özdemir, Doç. Dr. Burhan Baltacı,
Doç. Dr. Nizamettin Parlak, Yard. Doç. Dr. Ersin Adıgüzel,
Dr. Ersin Adıgüzel, Dr. Jasim Alabudi,
Fatma Merve Çınar,

Yayın Editörü

Muhammed Ali Alioğlu

Kapak

Selim Cayık

İç Tasarım

Mevlüt Sami Ertem

Son Okuma

Ar. Gör. Ömer Aras

Ar. Gör. İbrahim Konak

Muhammed Ensar Sözgen

Baskı & Cilt

Rumi Matbaa

Maltepe Mh. Fazılpaşa Cd. No:8 K:4 Topkapı / İst.

Tel +90 212 612 71 72 Sertifika No: 35259

I. Baskı: Aralık 2017

Takım Numarası 978-605-2375-38-9 (Tk)

ISBN 978-605-2375-42-6 (4.c)

Bağlar Mh. 24. Sk. No: 10/A Güneşli Bağcılar/İstanbul

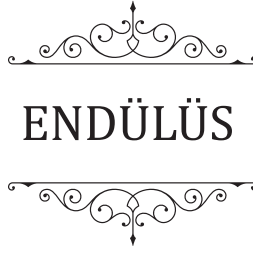
Tel & Fax: (0212) 544 76 96 – (0212) 544 58 46 • Gsm: (0554) 930 07 04

Sertifika No: 22574 www.siyerkitap.com | satus@siyeryayinlari.com

İslâm Tarihi ve Medeniyeti

4

İÇİNDEKİLER

CİLT EDITÖRÜNDEN/ Prof. Dr. Mehmet Özdemir..... 11

I. EMEVİLER'E KADAR ENDÜLÜS

Prof. Dr. İsmail Hakkı Atçeken.....	13
A. Endülüs Adı	13
B. Endülüs'ün Fizikî ve Beşerî Coğrafyası.....	14
C. Fetih ve Valiler Dönemi.....	16
1. Fetih Öncesi Endülüs.....	16
2. Endülüs'ün Fetih Süreci	18
3. Valiler dönemi.....	34
4. Fetih Hareketinin Avrupa'ya Yönelmesi	39
5. İlk Dahili Kriz	45

II. ENDÜLÜS EMEVİLERİ (756-1031)

Prof. Dr. Birsal Küçükspahioğlu.....	49
A. Kuruluş	49
B. Dâhilî İhtilafların Aşılması	57
C. Ülke Sınırlarının Belirginleşmesi	63
D. İmar ve Islah Çalışmaları	67
1. İmar Çalışmaları.....	67
2. Islah Çalışmaları.....	72
E. Mâlikî Mezhebinin Endülüs'e Girişi.....	75
F. Saray Teşkilatının Yenilenmesi.....	78
G. İkinci Dâhilî Kriz	83
H. İstikrar Çağı	87
1. Siyasi Birliğin İhyası	87
2. Halifelik İlanı	89
3. Hristiyan İspanya Üzerinde Nüfuz Genişlemesi	90
4. İspanya Haricindeki Hristiyan Ülkelerle İlişkiler	94
5. Magrib Üzerinde Nüfuz Genişlemesi.....	96
6. III. Abdurrahman'ın Bazı İcraatları.....	100
7. III. Abdurrahman Sonrası Durum.....	102
I. Âmirîler İktidarı ve Doğurduğu Tepkiler	108
1. Muhammed İbn Ebû Amir	108
2. II. Hişam ve Endülüs	109
J. Üçüncü Dahilî Kriz ve Çöküş.....	113

III. MÜLÛKÛ'T-TAVÂİF DÖNEMİ 422 - 483/1031 - 1090)

<i>Dr. Cumhur Ersin Adıgüzel</i>	119
A. Endülüs'te Mülûkü't-Tavâif Dönemine Doğru	122
B. Endülüs'te Mülûkü't-Tavâif Dönemi	126
1. Cehverîler	126
2. Âmirîler	129
3. Meriyye	132
4. Sumâdihîler (433-484/1041-1091)	134
5. Tâhirîler	135
6. Turtûşe	136
7. Dâniye ve Doğu Adaları	136
8. Hammûdîler	139
9. Zîrîler	142
10. Bekrîler	146
11. Müzeynîler	146
12. Harunîler	147
13. Birzâlîler	147
14. Hizrûnîler (Benî Yerniyân)	148
15. Demmerîler	148
16. İfrenîler (Yefrenîler)	149
17. Yahsubîler	150
18. Abbâdîler	151
19. Eftasîler	158
20. Zünnûnîler	162
21. Rezînîler	166
22. Kâsımîler	166
23. Tücbîler (Benî Muhâcir)	167
24. Hûdîler	169
C. Mülûkü't-Tavâif Döneminin Sonu	174
D. Değerlendirme	177

IV. MURÂBITLAR VE MUVAHHİDLER DÖNEMİ

<i>Prof. Dr. Lûtfi Şeyban</i>	181
A. Reconquista Hareketi	181
B. Endülüs'ün Murâbit Hâkimiyetine Girmesi	182
C. Reconquista'ya Karşı Verilen Yoğun Mücadele	196
D. Muvahhidler'in Zuhuru ve Murâbitlar'ın Yıkılışı	199
E. Endülüs'ün Muvahhid Hâkimiyetine Girmesi	202
F. Reconquista Hareketinin İlerlemesi	203
G. Reconquista Sürecinde Murâbitlar ve Muvahhidlerin Rolü	222

V. NASRÎLER DÖNEMİ

<i>Doç. Dr. Nizamettin Parlak</i>	233
A. Kuruluş	233
B. Hristiyan ve Müslüman Devletlerle İlişkiler	244
C. Saray Darbeleri	245
1. Benî Eşkîlûle İsyanı	246

2. Nasr'ın, el-Mahlu'u Deviren Darbesi (708/1309) ve Nasr'ı İndiren İsyân (713/1314).....	247
3. 760/1359 İhtilali	248
4. 760/1359 İhtilalinin Rövanşı.....	248
5. IX. Muhammed'i Tahta Oturtan ve Tahttan İndiren Darbeler	249
D. Son Reconquista Hareketi ve Gırnata'nın Düşmesi	250
VI. MÜDECCENLER VE MORİSKOLAR	
<i>Dr. Jasim Alabudi</i>	251
A. Müdeccen Terimi	251
B. Bölgelere Göre Müdeccenler	252
1. Kastilya Müdeccenleri	252
2. Aragón ve Katalonya Müdeccenleri	253
3. Burgos-Zaragoza	256
4. Balear Adaları	257
5. Belensiye	258
C. XIII. Yüzyıl: Kapsamlı Hristiyan İstilas ve İskân	261
1. Kurtuba, İşbiliye ve Mürsiye (Murcia).....	263
2. Büyük Müdeccen İsyanı (1264-1266).....	264
3. Diğer Müdeccen İsyânları	266
D. Müdeccenlere Yönelik Bazı Dışlayıcı Tedbirler	267
E. Andalucia'da Müdeccenler (XIV ve XV. Yüzyıllar)	271
F. Katolik Kralların İdaresi Altındaki Gırnata (1492-1499).....	274
G. 1500 ve 1568-1571 Buşurrât İsyânları	275
H. Müdeccenlerden Moriskolara	276
I. Sürgünler	279
1. Belensiye Moriskolarının Sürülmesi	279
2. Aragón Moriskoları ve Akıbetleri	281
3. İşbiliye Moriskoları.....	283
4. Gırnata Moriskoları: Demografik Durum.....	286
5. Buşurrât İsyânları Sonrasında Sürgünler ve Geri Dönüşler.....	288
6. Moriskolara Karşı tedbirler (1500-1575)	289
7. Gırnata Moriskoları (XVI-XVII. Yüzyıllar).....	292
8. 1610 Sürgünü ve 1614'e Kadar Deniz yoluyla Gönderilenler	296
9. Sürgün Sonrasında Geri Dönüş ve Morisko Varlığı	298
J. İspanyol Engizisyonu.....	302
1. Engizisyon-Genel	302
2. XVI. Yüzyıldaki İşbiliye Engizisyonuna Dair	307
K. Morisko Giyim Kuşamı	309
VII. ENDÜLÜS-OSMANLI İLİŞKİLERİ	
<i>Prof. Dr. Mehmet Özdemir</i>	311
A. İlk İlişkiler-İlk Yardım	312
B. Barbaros'un Yardımları	318
C. Kanunî'ye Müracaat	319
D. 1568 İsyanı'na Osmanlı Yardımı	324
E. Osmanlı'nın Yardım İçin İttifak Arayışları	331

F. Sürgün Moriskolar'a Osmanlı Yardımı	333
--	-----

VIII. TOPLUMSAL YAPI

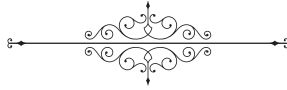
A. Dinî Cemaatler/Dr. Jasim Alabudi.....	341
1. Müslümanlar	341
a. Araplar	341
b. Berberîler	347
c. Müvelledler	349
d. Saklebîler.....	352
e. Siyahîler	354
2. Mustâribler.....	358
3. Yahudiler	363
B. Sosyal Zümreler	369
1. Hâssa.....	369
2. Âmme.....	372
C. Endülüs Toplumunda Kadın/ Fatma Merve Çınar	379
1. Giriş	379
2. Kaynaklar	380
3. Sosyal ve Kültürel Hayatta Kadın.....	382
a. Sosyal hayata katılım sınırları	382
b. Çalışma Hayatında Kadın	385
c. İlim ve Kültür Hayatında Kadın	387
4. Aile Hayatında Kadın	390
a. Evlilik ve Mal Tasarrufu.....	391
b. Evlilik Türleri.....	392
5. Politikada Kadın.....	393
6. Sosyal Tabakalara Göre Endülüslü Kadınların Yaşam Tarzı.....	395
a. Hür-Câriye Kadın.....	395
b. Şehirli-Köylü Kadın	398
c. Etnik Kökenlerine Göre Kadınlar	399

IX. BİLİM VE KÜLTÜR HAYATI..... 401

A. Dinî İlimler/ Dr. Burhan Baltacı	401
1. Kıraat-Tefsir	401
a. Endülüs Tefsirinin Kaynakları.....	403
b. Endülüs Tefsirinin Özellikleri.....	404
c. Endülüs Tefsir Geleneğinin Özgünlüğü Meselesi.....	407
2. Hadis/ Yard. Doç. Dr. Cumhuri Ersin Adıgüzel.....	411
3. Fıkıh.....	419
4. Kelâm.....	429
5. Tasavvuf.....	432
B. Tarih ve Coğrafya/ Doç. Dr. Mustafa Hizmetli.....	439
C. Felsefe-Mantık/ Yard. Doç. Dr. Cumhuri Ersin Adıgüzel	447
D. Tıp-Eczacılık/ Yard. Doç. Dr. Cumhuri Ersin Adıgüzel	457
E. Matematik-Astronomi/ Yard. Doç. Dr. Cumhuri Ersin Adıgüzel	469
F. Dil ve Edebiyat/ Prof. Dr. Mehmet Faruk Toprak	479

1. Dil ve Nesir	479
2. Gramer ve Sözlük Çalışmaları	484
3. Şiir	487
X. ENDÜLÜS MEDENİYETİNİN TESİRLERİ	
<i>Yard. Doç. Dr. Cumhur Ersin Adıgüzel</i>	499
A. Endülüs'ün Bir Medeniyet Havzası Olarak Doğuşu	500
B. Endülüs Medeniyetinin Batı'ya Tesirleri	501
1. Matematik ve Astronomi	503
2. Tıp ve Eczacılık	504
3. Botanik ve Tarım	506
4. Teknik	507
5. Felsefe	508
6. Dil ve Edebiyat	509
7. Kurumlar	510
C. Değerlendirme	511
KRONOLOJİ/ Prof. Dr. Mehmet Özdemir	513
KAYNAKLAR	521
DİZİN	577

B. TARİH VE COĞRAFYA

Endülüs'te tarih yazma faaliyeti fetihle birlikte başlamamıştı. VIII. yüzyılda Endülüs'ün fethi ve sonrasında gelişmeleri konu edinen haberler daha çok Mısırlılar ve onlardan nakilde bulunan öğrencileri tarafından rivayet edilmiştir. Önceleri şifahi rivayetler şeklinde aktarılan bu haberler zamanla yazılı hale getirilmiştir. Bu rivayetlere hakim olan menkıbevi ve efsanevi unsurların bu dönemde kaleme alınan eserlerde de kendini gösterdiği gözlenmektedir. Bu etki Mısırlı Said b. Ufeyr'in *Ahbarü'l-Endelüs*'ü ve Abdülmelik b. Habib'in *Tarih*'inde açıkça görülmektedir.

Endülüs tarih yazıcılığının başlatılmasında ismi öne çıkan ilk Endülüslü olan İbn Habib'in (ö.238/852) *Tarih* isimli eseri, bize eksik ulaşmasına ve son kısmının öğrencileri tarafından ilave edilmiş olmasına rağmen dünya tarihi türünde yazılmış en eski metinlerden birini teşkil etmesi bakımından önemlidir. Eserde yer alan Endülüslü alakalı haberlerin temelde Mısırlılar'dan nakledilmiş menkıbevi veya efsanevi unsurlardan oluşması kıymetini azaltmamaktadır. Bu durum döneme hakim olan rivayetçi tarih anlayışının bir sonucu olarak görülmelidir.^[1]

Endülüs tarih yazıcılığının ilk ve özgün eserlerini X. yüzyılda vermeye başladığı görülmektedir. Bu noktada tarih alanında eser veren baba, oğul ve torun Râzî ailesinin rolü önemlidir. Bu yüzyılda tarih ilminin gelişmesinde Endülüs medeniyetinin zirve noktasına ulaşmış olmasının yanında, söz konusu dönemde iktidarda bulunan Halife II. Hakem (961-976)'in ilim ve kültüre

[1] Özdemir, Mehmet, "Endülüs Tarihinin Mevcut Kaynakları Üzerine" *İSTEM*, XIV 2009, s. 13-14; Taha, Abdülvahid Zennun, Endülüs'te Arap Tarih Yazıcılığının Doğuşu (çev. M. Hizmetli), *AÜİFD*, XXXIX, Ankara 1999, s.732-734; Sakr, M. A. İsa, "Endülüs'te Tarih Okulunun Gelişimi (çev. M. Hizmetli), *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl: II, Sayı:5 (Bahar 2002), s. 148-152. Endülüs tarih literatürü hakkında ayrıca bkz. Öz, Şaban, "Endülüs'te Tarih ve Kehhale'ye göre Endülüs'lü Tarihçiler", *İSTEM*, XIV, 2009, s. 79-100.